

ARCHEOsupport bv

Advies en onderzoek

**Een archeologisch bureau-onderzoek
voor de Jullenstraat, Van Schendelstraat
en Helper Westsingel te Groningen (Gr.)**

J. Schoneveld

AcheoSupport-Rapport 2019-1

Groningen
2019
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor de Jullenstraat, Van
Schendelstraat en Helper Westsingel te Groningen (Gr.)

ArcheoSupport-Rapport 2019-1
ArcheoSupport-Projectcode 2019/012

Tekst
J. Schoneveld
Afbeeldingen
S.J. Tuinstra
Redactie
A. Ufkes

Beheer en plaats van documentatie
ArcheoSupport bv

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door
ArcheoSupport bv
Postbus 41091
9701 CB Groningen
www.archeosupport.nl

ISSN 1574-6887

Groningen, 2019

Inhoud

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding tot het onderzoek	4
1.2	Huidige en toekomstige situatie op de onderzoekslocatie	4
1.3	Doel van het bureau-onderzoek	4
1.4	Werkwijze bureau-onderzoek	4
2	Resultaten bureau-onderzoek	6
2.1	Bekende aardwetenschappelijke waarden	6
2.2	Bekende archeologische waarden	6
2.3	Historische situatie	7
2.4	Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel	8
3	Conclusies en aanbevelingen	9

Projectgegevens

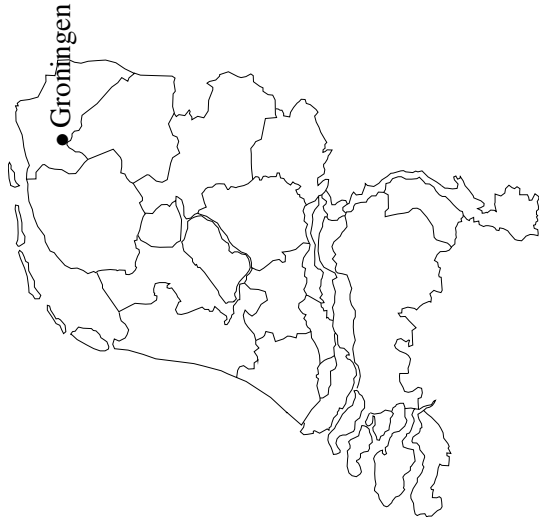
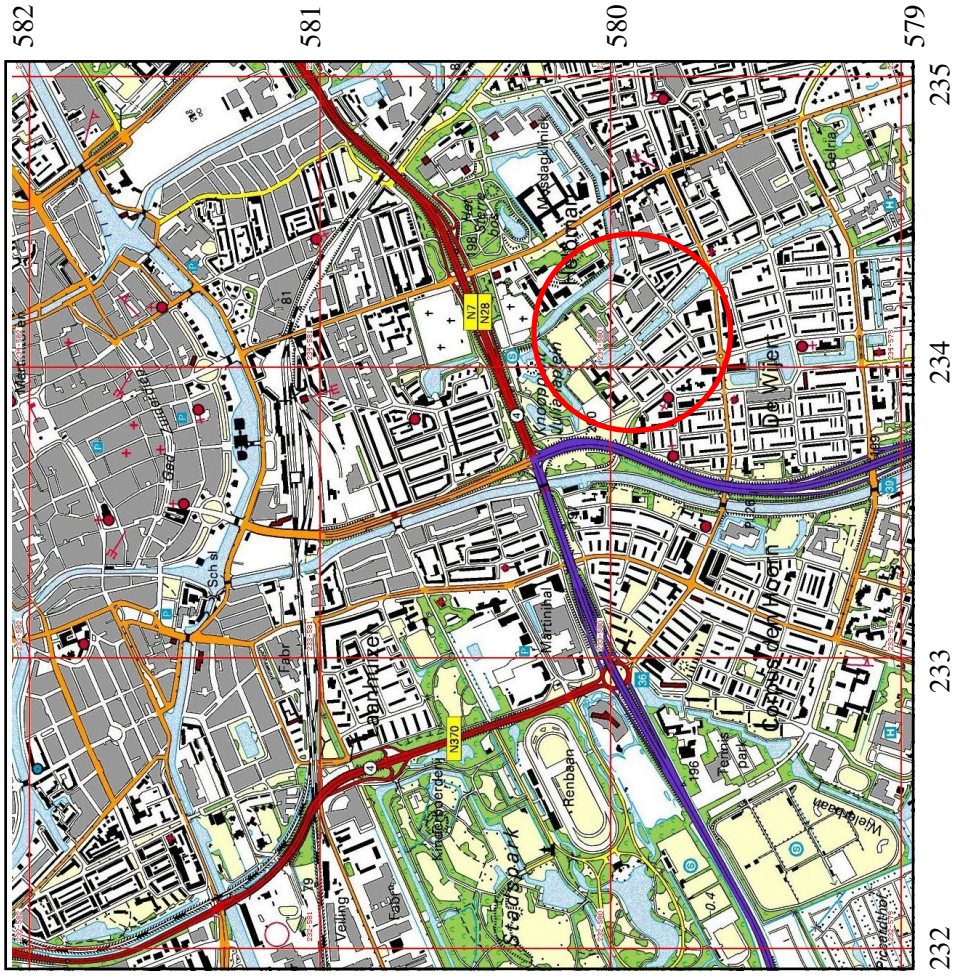
Projectnaam	Groningen Jullenstraat, Van Schendelstraat, Helper Westsingel
Projectcode	2019/012
Type onderzoek	Bureau-onderzoek
OM-nummer	4713214100
Projectleider	Drs. J. Schoneveld
Contact	06-31322996, jschoneveld@archeosupport.nl
Opdrachtgever	Veldboom Vastgoed bv
Contact	A.W. Veldboom; axel@veldboomvastgoed.nl
Bevoegde overheid	Gemeente Groningen, drs. R. Kruisman
Contact	14 050, Rogier.Kruisman@groningen.nl
Toetsing	Gemeente Groningen, drs. R. Kruisman
Contact	14 050, Rogier.Kruisman@groningen.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Jullenstraat 1-3, 5-5a, Van Schendelstraat 18, 20, Helper Westsingel 88/1
Plaats	Groningen
Gemeente	Groningen
Provincie	Groningen
Kaartblad	07D
Centrum-coördinaat	234.220/579.895
Oppervlakte onderzoeksterrein	ca. 13.000 m ²

Beschrijving resultaten

Beschrijving onderzoekslocatie	bebouwing, tuinen
Geologie	glaciale afzettingen ontstaan door landijs
Geomorfologie	verspoelde dekzanden op keileem
Bodem	lemig zand
Archeologische waarden	Plaatselijk ongestoorde podzolbodem, omgeving van Huis de Weyert, vondsten Vroege Middeleeuwen
Historische situatie	bebouwing in Nieuwste Tijd
Verwachting	mogelijk prehistorie tot Nieuwe Tijd
Aanbeveling	archeologisch begeleiding protocol opgraven.

Legenda

— Onderzoekslocatie

Abbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie (rood omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Veldboom Vastgoed bv. te Groningen heeft ArcheoSupport uit Groningen een bureauonderzoek uitgevoerd op de locatie Jullenstraat 1–3, 5–5a, Van Schendelstraat 18, 20, Helper Westsingel 88/1 te Groningen.

Aanleiding voor dit onderzoek vormt de voorgenomen vervanging van de huidige bebouwing door nieuwe woonruimte en een parkeerkelder. Daartoe zal een gebied van ca. 13.000 m² worden uitgegraven tot een diepte van 3,5 m (afb. 2). Bij deze grondwerkzaamheden worden mogelijk archeologische waarden verstoord. Om te bepalen of er daadwerkelijk archeologische waarden aanwezig zijn en om deze eventueel te behouden, dient voorafgaand aan de werkzaamheden een archeologisch bureauonderzoek plaats te vinden.

Het bureauonderzoek is uitgevoerd in mei 2019 door drs. J. Schoneveld, senior KNA archeoloog van ArcheoSupport (Actorregister nr. 56369200). Het archeologisch bureauonderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld zijn in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.1).

1.2 Huidige en toekomstige situatie op de onderzoekslocatie

De onderzoekslocatie ligt op een terrein dat omgeven wordt door de Jullenstraat, de Van Schendelstraat en de Helper Westsingel en betreft een woonlocatie. De ligging van de locatie is weergegeven in afbeelding 1, de topografische kaart. Het terrein beslaat kadastraal meerdere nummers (afb. 3). De bestaande panden worden in de nieuwe situatie vervangen en voorzien van een parkeergarage

1.3 Doel van het bureau-onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.4 Werkwijze bureau-onderzoek

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van

geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis3, de online archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand van historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruik gemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Op de geomorfologische kaart is het gebied bebouwd en deze kaart biedt dus geen aanknopingspunten. Wel is bekend dat het onderzoeksgebied ligt op de flank van een keileemplateau, het Drents Plateau. Op dit keileem is in de laatste ijstijd, het Weichselien, een pakket dekzand afgezet dat op de glooiing aan weerszijde is afgespoeld. Dit deed een vlakte ontstaan van verspoelde dekzanden en een ontgonnen veenvlakte met dekzandwelingen en afgegraven veen. Op het Actuele Hoogtebestand Nederland (AHN) is duidelijk te zien dat het onderzoeksgebied ten westen van de stuwwallen van de Hondsrug ligt.

Ook de bodemkaart geeft geen gegevens vanwege de bebouwing. Vermoedelijk betreft het ten oosten van het plangebied veldpodzolgronden in lemig fijn zand en bekeergrond met keileem. Dit wordt bevestigd door de kaart die opgenomen is in het herdenkingsboek voor Groningen 1040 (afb. 4). Hier zien we dat het onderzoeksgebied zelf op lemig zand ligt, terwijl ten westen ervan knippige polderaaggrond zich aftekent: een kleibovengrond op zavel of klei waaronder op ca. 80 cm. zich zand bevindt (Clingeorg 1990, p. 28).

Ook de fysisch-geografische kaart geeft geen kartering wegens de stedelijke bebouwing. We kunnen aannemen dat, gezien de ligging op de westelijke flank van de Hondsrug, de ondergrond is ontstaan door glaciële afzettingen, ontstaan door landijs.

2.2 Bekende archeologische waarden

In zijn algemeenheid kan voor het onderzoeksgebied worden opgemerkt dat het in de archeologische zone ligt van de Gemeente Groningen.

Op het onderzoeksterrein is in het recente verleden een booronderzoek uitgevoerd in de zuidwestelijke hoek ter plekke van Jullensstraat 5 door De Steekproef (Tulp 2012). Op 21 augustus 2012 werden met een edelmanboor zes boringen geplaatst. Onder bestrating en bestratingszand werd een verstoorde laag zand met veel recent baksteenpuin aangetroffen. Onder deze verstoorde laag, minimaal 115 cm diep, werd in twee boringen een podzolbodem aangetroffen. Naast vervuilde grond in twee boringen, werden geen archeologische indicatoren of cultuurlagen waargenomen.

Net buiten de zuidwest hoek van het onderzoeksgebied is in 1968 een opgraving uitgevoerd waarbij de fundering van het Huis de Weyert werd aangetroffen (ARCHIS nr. 9952). het betreft Archeologisch perceel 106789 aan de Hora Siccamingel. Het Huis werd gedurende vele oorlogshandelingen vaak verwoest. Het is ook niet zeker of het al vóór 1524 bestond. Mogelijk werd het reeds in 1515 ontmanteld toen ook het dorp Helpman in vlammen opging. In elk geval was het in 1553 hersteld, want toen werd het verkocht aan Wolter Huijnghe en zijn vrouw:

die Huyzinghe hoevinghe en de grafften tho Helpman up de Wijert gheheten. In 1575 wordt het geheel verkocht aan de gravin van Bentheim. Er is dan sprake "vis-scheniën" of visvijvers rond het Huis. In 1580 werd het Huis opnieuw verwoest evenals in 1672 om in het begin van de 18e eeuw geheel van de kaart te verdwijnen.

In 2008 heeft De Steekproef een booronderzoek uitgevoerd net ten oosten van het onderzoeksgebied (ARCHIS nr. 31915). Daarbij werd wel een ongestoorde pleistocene ondergrond aangetroffen maar geen archeologische indicatoren (Tulp 2008, Veenman & Tuin 2009, p. 22).

Daarnaast hebben, in de nabijheid van het onderzoeksgebied, archeologische onderzoeken zich vooral gericht op de Helperlinie (Duijvendak et al. 2008, p. 264). Nadat Groningen in 1672 belegerd was, bleek in het begin van de 17e eeuw de verdediging van de Stad verouderd. Om dit te verbeteren werd de Linie van Helpen aangelegd. Daarvoor werd de Kempkensberg afgegraven en nieuwe verdedigingswerken werden dwars door de Hondsrug gerealiseerd. Rond 1800 werd buiten de Linie nog het Helperdiep aangelegd. Met de Vestingwet van 1874 wordt de Linie opgeheven en grotendeels geslecht (Kortekaas 2002, p. 11–12). Verschillende opgravingen in het gebied hebben resten van het metselwerk blootgelegd, maar de afstand tot het onderzoeksgebied is te groot om ook hier nog archeologische resten van de verdedigingswerken aan te treffen.

Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied aan de Helpermolenstraat meldt de Cultuurhistorische waardenkaart voor Groningen nog het volgende:

Bij graafwerkzaamheden voor nieuwbouw is de natuurlijke ondergrond van keileem waargenomen. Hoe de verdere bodemopbouw eruit heeft gezien is onduidelijk. In de ondergrond bleek sprake te zijn van kuilen met een donkere vulling. Deze kwamen volgens een werknemer om de circa 5m voor. Vermoedelijk ging het om afvalkuilen uit de 6e–8e eeuw. Uit één van de kuilen die door het BAI (GIA) is onderzocht, zijn meerdere aardewerkscherven en een stuk bot verzameld. Daarnaast kwamen in de kuilen zwerfkeien voor. Volgens de werknemer was in de overige kuilen ook sprake van aardewerkscherven.

Als laatste moet een enigszins obscure mededeling nog worden vermeld. In een notitie van de Gemeente Groningen aangaande archeologie aan de Helper Westsingel wordt de vondst gemeld van een urn uit de vijfde eeuw die tijdens de uitbreiding van een fabriek aan de Helper Westsingel zou zijn aangetroffen.

2.3 Historische situatie

De historische kaarten van het gebied geven, naast het vermelden van het Huis de Weyert, weinig interessante objecten. Het gebied blijkt langdurig onbebouwd te zijn. Ook ligt het buiten de verdedigingswerken van de Helperlinie en buiten het tracé van het Helperdiep. Op de kaart van 1773 (afb. 5) is dit duidelijk te zien, evenals op de kaart van Huguenin van 1819–1829 (afb. 6). Op de kaart van 1851 is ook het Helperdiep aangegeven ten noordoosten van het onderzoeksgebied (afb. 7).

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Het onderzoeksgebied ligt volgens de Cultuurhistorische waardenkaart van de Gemeente Groningen in een archeologische zone. Uit het gebied zelf zijn geen archeologische meldingen met archeologische indicatoren bekend. Wel is tijdens een booronderzoek in de zuidwestelijke hoek van het plangebied op enige plaatsen een ongestoorde podzolbodem aangetroffen. Daarbij dient te worden opgemerkt dat het onderzoeksgebied zich bevindt op de rand van de Hondsrug. Dit is voor de prehistorische mens een goede plek om te wonen en aangezien de ondergrond op enige plaatsen ongestoord lijkt te zijn, kunnen vondsten uit de prehistorie worden verwacht.

Daarnaast ligt het onderzoeksgebied direct ten oosten van het Huis de Weyert. Het is mogelijk dat archeologische resten uit de Nieuwe Tijd zoals bijgebouwen, greppels en perceelscheidingen in de ondergrond aanwezig zijn. Archeologische resten uit de Volle Middeleeuwen zijn, gezien de ligging, niet aannemelijk. Wel kunnen er vondsten verwacht worden uit de Volksverhuizingstijd, gezien het aantreffen van een urn uit de vijfde eeuw in de nabijheid van het onderzoeksgebied.

Naast deze archeologische verwachtingen dient in het oog te worden gehouden dat een groot deel van de ondergrond verstoord zal zijn.

3 Conclusies en aanbevelingen

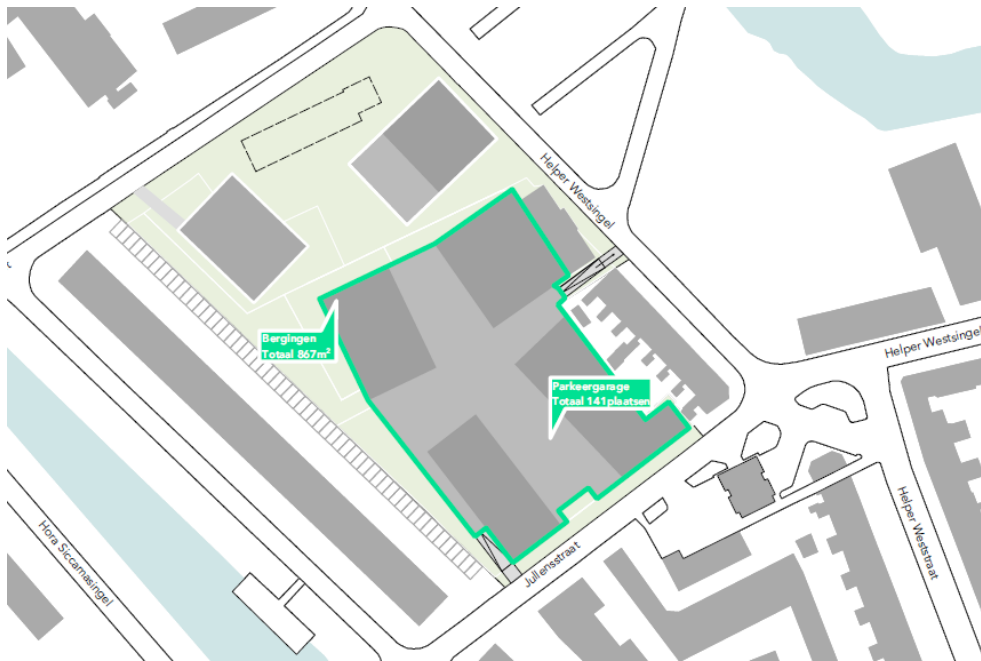
Op basis van het bureau-onderzoek kan worden geconcludeerd dat ter plaatse van het plangebied Groningen Julleenstraat, Van Schendelstraat en Helper Westsingel, resten uit alle archeologische periodes kunnen worden aangetroffen. Daarom wordt aanbevolen archeologisch onderzoek uit te voeren. Praktisch gezien kan dit het beste worden uitgevoerd door een archeologische begeleiding, protocol Opgraven volgens de KNA 4.1.

Het is aan de bevoegde overheid, de gemeente Groningen, om op basis van deze rapportage deze aanbeveling over te nemen dan wel te bepalen of en in welke vorm vervolgonderzoek moet worden uitgevoerd. Mocht de onderzoekslocatie worden vrijgegeven, dan blijft de archeologische meldingsplicht conform art. 5.10 van de Erfgoedwet sowieso bestaan. Als er tijdens graafwerkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen, dan dient dit onverwijld aan de bevoegde overheid te worden gemeld. De bevoegde overheid neemt vervolgens een besluit hoe om te gaan met de archeologische resten.

Als er vanuit de bevoegde overheid geen op- of aanmerkingen op deze rapportage komen, dan kan deze versie als de definitieve worden beschouwd.

Literatuur

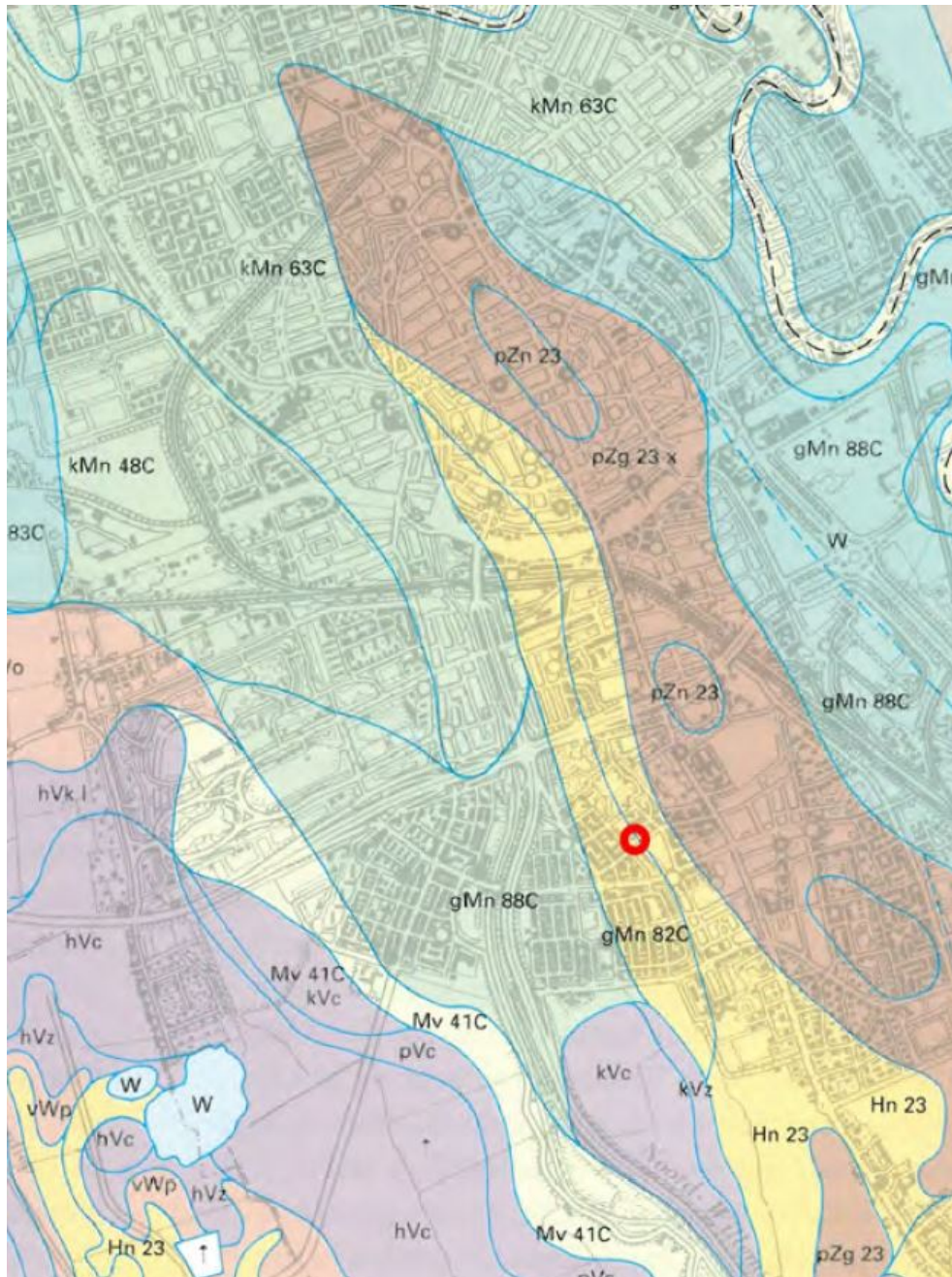
- Clingeborg, A.E., 1990. De bodem in en rond de stad Groningen. In: J.W. Boersma, J.F.J. van den Broek & G.J.D. Offerman (red.), *Groningen 1040. Archeologie en oudste geschiedenis van de stad Groningen*. Bedum, pp. 17–32.
- Duijvendak, M.G.J. et al. (red.), 2008. *Geschiedenis van Groningen*Zwolle.
- Kortekaas, G.L.G.A., 2002. Jaarverslag archeologie in 2001. *Hervonden Stad 2002*), pp. 5–28.
- Tulp, C., 2008. *Groningen, Helperwestsingel, Gemeente Groningen (Gr.) Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek*. Zuidhorn (De Steekproef 2008-10/11).
- Tulp, C., 2012. *Groningen. Jullensstraat 5 (Gemeente Groningen, Gr.) Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek*. Zuidhorn (De Steekproef 2012-08/02Z).
- Veenman, F. & B. Tuin, 2009. Jaarverslag archeologie in 2008. *Hervonden Stad 2009*), pp. 7–24.

Afbeelding 2. Kaart van het plangebied met daarop aangegeven de beoogde parkeerkeerder. De opdrachtgever merkt echter op dat deze zal worden uitgebreid tot onder de noordelijke bebouwing.

Afbeelding 3. Kadasterkaart van het plangebied.

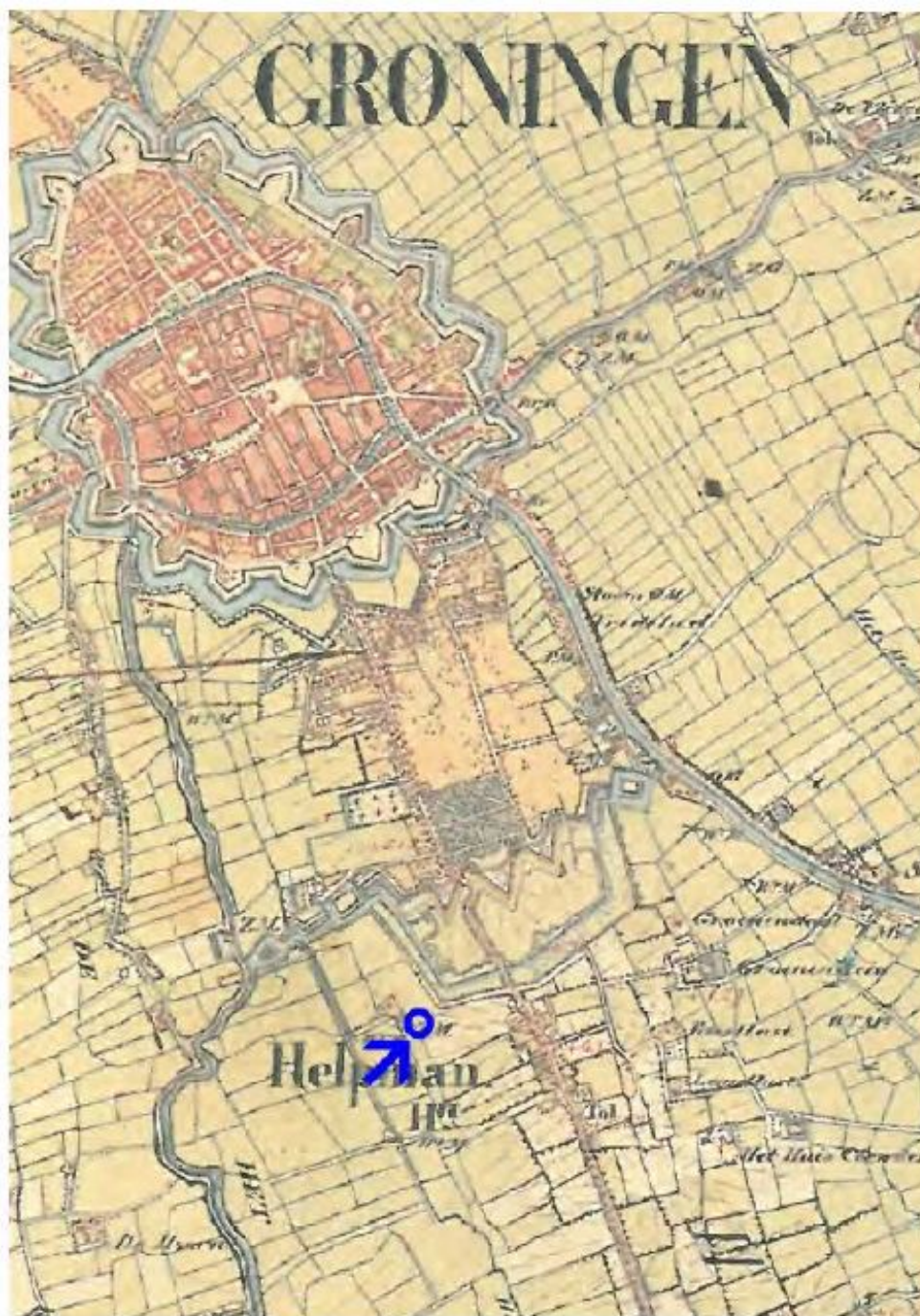
Afbeelding 4. De ondergrond van Groningen volgens (Clingeborg 1990, p.28).

Afbeelding 5. De kaart van 1773. De onderzoekslocatie is aangegeven met een blauwe pijl.

Afbeelding 6. De kaart van Huguenin, 1819–1829. De onderzoekslocatie is aangegeven met een blauwe pijl.

Afbeelding 7. De kaart van 1851. De onderzoekslocatie is aangegeven met een blauwe pijl.